

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Міністерства оборони України
№

Методичні рекомендації з використання гендерно чутливої мови в системі Міністерства оборони України

1. Ці Методичні рекомендації встановлюють загальні вимоги до використання гендерно чутливої мови в Міністерстві оборони України (далі – Міноборони), Збройних Силах України (далі – ЗСУ), Державній спеціальній службі транспорту (далі – ДССТ), розвідувальному органі Міністерства оборони України (далі – система Міноборони) з метою дотримання законодавства України у сфері забезпечення гендерної рівності та протидії дискримінації, зокрема Конституції України, Законів України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”, “Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні”, Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2022 року № 752-р.

2. У цих Методичних рекомендаціях терміни вживаються в таких значеннях:

гендерна асиметрія мови – нерівномірність, непропорційність відображення у мові особливостей жінок і чоловіків. Гендерна асиметрія мови виявляється насамперед в асиметрії означення чоловічого та жіночого роду. Більшість слів, які позначають жінку і чоловіка водночас (родові іменники і займенники), вживаються в чоловічому роді, що робить жінок “непомітними”, оскільки викликають в уяві переважно чоловічі образи. Наприклад, коли слово не стосується якоїсь конкретної статі, а означають жінку й чоловіка водночас: “заступник”, “працівник”, “керівник”, “стажист”;

гендерні стереотипи – сформовані, узагальнені, штучно створені та нав’язувані уявлення і переконання про те, якими є і як поведуться люди різних статей. Гендерні стереотипи ґрунтуються на зовнішності, поведінці, емоційному стані та функціональних обов’язках.

Наприклад, стереотипами є: чоловіки сприймаються як маскулінні, владні, незалежні, агресивні, домінуючі, активні, сміливі, неемоційні, зухвалі, прогресивні і мудрі; жінок сприймають як залежних, сумирних, слабких,

емоційних, чуттєвих, ніжних, мрійних, вродливих, тендітних, берегинь домашнього вогнища, дбайливих господинь, дружин, матерів;

гендерно чутлива мова – мова, в якій відсутні прояви сексизму та в якій використовуються фемінітиви;

мова ненависті – будь-яка комунікація у мові, письмі чи поведінці, що є агресивною або такою, що використовує принизливі чи дискримінаційні висловлювання стосовно особи чи групи осіб просто на основі того, ким вони є;

мовний сексизм – дискримінація за статтю в мові.

Наприклад, вислови: “чоловік завжди сильніший за жінку, це зумовлено фізіологією”, “жіноча логіка”, “чоловічий характер”, “воїн – завжди чоловік”, “вона – чоловік у спідниці”, “чоловіки не плачуть”.

Мовний сексизм проявляється через спрямовані на особу або групу осіб принизливі сексистські коментарі, сексуальну об’єктивізацію, сексистські жарти, відверті зауваження, знецінюючі коментарі про одяг, зовнішній вигляд.

Мовний сексизм щодо жінок-матерів та майбутніх матерів проявляється як осуд матерів, які не залишаються вдома з дітьми. Негативний вплив спричиняють також сексистські висловлювання щодо чоловіків, які піклуються про своїх дітей;

стереотипи – своєрідні загальноприйняті в соціумі штампи, якими люди оперують у спілкуванні, яких дотримуються в діяльності, поведінці, стосунках;

фемінітиви – слова жіночого роду, альтернативні або парні аналогічним поняттям чоловічого роду (які зазвичай використовуються до всіх людей незалежно від їхньої статі): льотчик – льотчиця, письменник – письменниця, професор – професорка. Український правопис, схвалений постановою Кабінету Міністрів України від 22 травня 2019 року № 437, закріпив тенденцію до утворення фемінітивів від іменників чоловічого роду за допомогою спеціальних суфіксів для означення осіб жіночої статі. Фемінітиви утворюють за допомогою суфіксів -к(-а), -иц(-я), -ин(-я), -ес(-а) тощо від іменників чоловічого роду.

3. Основні принципи гендерно чутливої мови:

інклюзивність – мова має відображати різноманіття та бути включною для всіх, незалежно від їхньої статі та гендерної ідентичності;

рівність – мовне спілкування повинно сприяти рівності, уникати дискримінаційних виразів або стереотипів, пов’язаних із статтю чи гендером;

видимість – важливо забезпечити рівну видимість жінок та чоловіків у мові, уникаючи невидимості будь-якої групи.

4. Військовослужбовці, державні службовці та працівники в системі Міноборони повинні дотримуватися у своїй службовій діяльності, у публічних висловлюваннях (повідомленнях) та публічних матеріалах засад гендерно чутливої мови, не використовувати гендерну асиметрію мови, мовний сексизм, гендерні стереотипи.

5. З метою використання гендерно чутливої мови в органах системи Міноборони заборонені: дискримінаційні висловлювання (містять образливі, принижуючі твердження щодо осіб на підставі статі, зовнішності, одягу, сексуальної орієнтації тощо); утиски; мова ненависті щодо певних осіб.

6. Керівництво органів військового управління, з'єднань, військових частин, вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, установ та організацій, керівники/керівниці самостійних структурних підрозділів у системі Міноборони зобов'язані проводити внутрішні інформаційні та просвітницькі кампанії, спрямовані на підвищення рівня обізнаності колективу (особового складу) щодо використання гендерно чутливої мови та невикористання гендерної асиметрії мови, мовного сексизму, гендерних стереотипів.

Для проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи з метою навчання та підвищення обізнаності колективу з цих питань можуть залучатись відповідні фахівці/експерти інших органів та установ.

7. Військовослужбовці, державні службовці та працівники органів системи Міноборони під час виконання своїх посадових обов'язків, а також у спілкуванні повинні використовувати відповідну лексику, застосовуючи такі прийоми:

виявляти у власній свідомості гендерні стереотипи та змінювати їх, використовуючи виключно нейтральну лексику: “чоловіки та жінки”;

використовувати фемінітиви, що дозволяє зробити видимою роботу жінок на стереотипно “нежіночих” посадах та демонструє роль жінок як повноцінних суб'єктів суспільно-політичного життя. Щодо військових звань фемінітиви не застосовуються;

усі мовні звернення повинні бути вільні від стереотипів та дискримінаційних висловлювань щодо статі;

уникати використання стереотипних уявлень про ролі та здібності людей залежно від їх статі;

уважно ставитися до контексту та уникати використання мови, яка може підтримувати гендерні стереотипи або дискримінаційні погляди;

уникати стереотипних висловлювань: “слабка стать” або “сильна стать”;

мова повинна бути універсальною та зрозумілою для всіх, незалежно від статі;

уникати відверто образливих для жінок і чоловіків висловів або таких, що змальовують жінку гіршою за чоловіка, і навпаки, чоловіка – гіршим за жінку;

уникати тверджень, які закріплюють у мові та свідомості гендерні стереотипи, наприклад: чоловіки – чудові керівники, жінки – ідеальні виконавці;

у випадках, коли потрібно особливо підкреслити присутність представників обох статей, слід використовувати форми, що включають обидві статі;

активно вживати обидва роди іменників, використовуючи гендерно-симетричні форми звертання до груп людей різної статі. Наприклад, “шановні учасники та учасниці, пані та панове”;

вживати слова, які позначають особу за професією, посадою, видом занять у жіночому роді, якщо йдеться про жінок, як в однині (громадянка), так і в множині (заявниці);

тестувати слова у “дзеркалі”: чи добре виглядатимуть використовувані фрази/текст;

під час публічних виступів використовувати інклюзивну мову, що не виключає представників жодної статі.

8. Військовослужбовці, державні службовці та працівники органів системи Міноборони зобов’язані при підготовці інформаційних, аналітичних, презентаційних матеріалів брати до уваги гендерний та недискримінаційний компоненти аналізу (наприклад, презентувати дані, дезаггеговані за статтю).

Начальник Управління
гуманітарного забезпечення
Міністерства оборони України
майор

Діана КОПАНИЦЯ